

Credință și libertate

Pentru o separație între biserică și stat

ANTI-DEFAMATION LEAGUE

Religia în școlile publice

În prezent, cea mai mare amenințare în problema separației dintre biserică și stat o prezintă școlile publice, chiar locul unde americanii de orice proveniență socială învață pentru prima oară valorile cruciale ale libertății și toleranței. Iar acum, când populația noastră se diversifică tot mai mult, aceste valori sînt mai importante decît oricînd. Școlile publice trebuie să îi facă pe elevii de orice origine să se simtă la fel de bineveniți, dacă este să dăinuie democrația. Introducerea practicilor sectare în acest domeniu ar distruge această funcție importantă, ceea ce i-ar intimida pe elevii care aparțin minorităților religioase și ar compromite exprimarea religioasă a tuturor grupărilor.

Cei mai vulnerabili sînt elevii aparținînd religiilor minoritare. Nimeni nu se va simți mai jenat și mai izolat decît un copil evreu sau musulman, obligat să participe la, sau să se retragă din activitățile de orientare creștină. Totodată, școlarii care formează grupurile majoritare pot ajunge, în final, să se identifice în cultul dictat de profesorii de școală și de birocrați. Nici unul dintre cele două rezultate nu este bun pentru libertatea religioasă sau individuală.

Disputa cu privire la rugăciunea în școală este una din polemicile cele mai vechi în materie. De peste 40 de ani, hotărîrea definitivă a judecătorilor a fost, în repetate rînduri, că rugăciunea organizată de școală este neconstituțională, dar susținătorii ei în tot atîtea rînduri încearcă să o reinstaleze în drepturi. Aceasta în condițiile în care utlima lor tentativă, numită, pentru a abate atenția, *Amendamentul cu privire la libertatea religioasă*, a eșuat în 1988, și s-a bucurat de un sprijin substanțial în Congres.

Datorita faptului că elevii din școlile publice sînt, prin firea lucrurilor, tineri și sensibili, judecătorii au realizat de mult cu cîtă grijă trebuie protejați de presiunile colegilor și ale instanțelor oficiale. Judecătorii realizează că prin clauza bisericii oficiale din Primul Amendament trebuie să se înțeleagă că elevilor nu trebuie să li se lase niciodată impresia că vreo credință, în particular, sau religie, în general, ar fi aprobată sau preferată oficial.

Pe lîngă acest efect de discriminare față de minoritățile religioase, la ora de rugăciune organizată la școală, elevilor de toate credințele li se spune că religia este o funcție legitimă a statului. Nu acesta este însă idealul american de libertate religioasă. Autorii Constituției au respins în mod clar orice exprimare care ar fi oferit o bază legală ajutorului guvernamental pentru instituțiile religioase. Aceasta nu înseamnă, desigur, că elevii sînt obligați să își lase credințele religioase la ușa școlii. Mîtul „Sălii de clasă fără Dumnezeu” este doar atît — un mit. Manifestările religioase din școli, izvorîte cu adevărat din libertatea convingerilor, nu au fost niciodată judecate ca ilegale. Interzicînd rugăciunea și alte activități religioase conduse sau organizate de autoritățile școlare și de profesori, judecătorii lasă, în același timp, loc cu prisosință exprimării religioase a elevilor.

Cîtă vreme nu este perturbată activitatea școlară normală, elevii sînt liberi să își practice rugăciunile individual, cînd și unde le place, cluburile religioase inițiate și conduse de elevi pot beneficia de facilitățile oferite de școală la fel ca și toate celelalte cluburi școlare. Elevii pot avea dreptul, în anumite limite, de a distribui material religios în incinta școlii.

Toate acestea nu sînt deajuns pentru fanaticii dreptului religios. Orbi față de învățămintele istoriei, ei încearcă, în continuare, să transforme învățămîntul într-o unealtă de îndoctrinare sectară. Poate că sînt bine intenționați în eforturile lor, dar rezultatele sînt profund îngrijorătoare.

Iată cîteva dintre exemplele recente:

În Alabama, o familie de evrei se plînge de promovarea credințelor creștine în școala publică pe care o frecventează copiii lor. Ei devin ținta hărțuieilor, iar unul dintre ei este obligat să scrie o compunere cu tema „De ce mă iubeste Isus”. La o ședință obligatorie de școală, un preot creștin îi condamnă la chinurile iadului pe toți cei care nu îl acceptă pe Christos. Într-o școală publică din Utah, o elevă evreică este obligată să cînte cîntece religioase și să ia parte la ritualul mormon de la ora de cor. Dacă obiectează, profesorul o umilește în public, iar colegii de clasă o supun hărțuieilor antisemite. În California, într-o piesă de Crăciun, unei eleve evreice din școala elementară i se dă rolul unui personaj care se închină în fața pruncului Isus. Părinții ei obiectează, iar polemica ulterioară dezbină comunitatea.

Nu numai elevii evrei ci și cei ai altor minorități suferă. Atunci când grupurile majoritare întâmpină rezistență față de credințele lor, rezultatul este, adesea, suspiciunea și intoleranța. Iar când practica religioasă impusă de stat duce la certuri și divizări, experiența educativă a fiecăruia are de pierdut.

Religia ar trebui să se predea în familie și în casele de închinăciune. Școlile publice ar trebui să fie rezervate pentru ceea ce ne adună laolaltă, nu pentru chestiuni ce țin de credința personală. Rugăciunea este prea importantă și prea personală pentru ca guvernul să se amestece în ea.

Experimentul american de libertate religioasă

Contextul istoric

Experimentul american de libertate religioasă a rezistat încercării timpului. El a funcționat deosebit de bine pentru membrii cultelor minoritare, dar de el au beneficiat adepții tuturor religiilor. Credința religioasă înfloarește aici cu o intensitate fără egal în lumea industrializată. În același timp, credințe de o extraordinară diversitate coexistă aici cu conflicte minime.

Evreii, în special, au găsit în America garanții fără egal în istoria Diasporei. Ca indivizi și comunitate, evreii americani au proliferat extraordinar. Ar fi una din marile ironii ale istoriei dacă această reușită i-ar face plini de sine.

Anumite principii de bază apără libertatea religioasă a tuturor americanilor. Cel mai important dintre ele este cel al separării bisericii și statului. Documentul de temelie al poporului american, Constituția, nu recunoștea nici o biserică oficială, iar „Bill of Rights” — Proiectul de Lege privind drepturile, care garantează separarea bisericii și a statului — a fost adoptat la scurt timp după ratificarea Constituției.

Devotamentul american față de acest principiu izvorăște din rolul de adăpost în fața oprimirii religioase pe care Statele Unite le-a avut în mod tradițional.

Primii coloniști știau că libertatea religioasă constă, înainte de toate, în neamestecul statului. Știau dintr-o grea experiență ce se întâmplă atunci când statul se implică în practicarea religiei. De prea multe ori se deschisese această cutie a Pandorei în Lumea Veche, cu urmarea a mii de ani de persecuții.

Experiența din Lumea Veche a mai arătat că religia înfloarește atunci când izvorăște spontan, nu la indicația statului. Mariajul dintre biserică și stat duce, adesea, la coruperea bisericii și la nemulțumirea credincioșilor.

Noua republică avea să evite aceste consecințe.

Fondatorii Americii, însă, au simplificat lucrurile. Formula lor pentru Primul Amendament privind libertatea religioasă era alcătuită doar din două părți: 1) nici o instituție religioasă de stat și 2) nici o restricție a statului privind practica religioasă.

Care au fost urmările acelei formule?

James Madison, principalul arhitect al Constituției, remarcă la adresa tinerei nații că „devotamentul religios al oamenilor a crescut evident datorită separației totale a bisericii și statului.”

Contele Alexis de Tocqueville, unul dintre primii vizitatori în Statele Unite, și ale cărui idei pătrunzătoare sînt încă valabile, scria că religia instituțională „influențează țara în liniște datorită separării complete a bisericii și statului”.

Tocqueville concluziona că „orice alianță cu vreo putere politică nu poate fi decît împovărătoare pentru religie. Ea nu are nevoie de sprijinul acesteia pentru a trăi, dar servindu-le ar putea muri”.

Oare aceste observații de demult mai sînt actuale?

La o trecere în revistă a datelor, formula Fondatorilor a servit bine această națiune. Statele Unite de astăzi sînt căminul a peste 1.500 credințe religioase diferite cu aproape 400.000 locuri de cult. Toate acestea fără lupta care tulbură atît de mult restul lumii.

Acum, însă, se fac planuri să se umble la acea formulă. Nimeni nu iese în față deschis să o spună, dar scopul unor propuneri legislative în curs ar fi să submineze principiile care stau la baza Primului Amendament.

Aceste propuneri vin ca niște daruri ambalate în cele mai benigne și atrăgătoare forme. Scopurile lor declarate sînt astfel concepute încît puțini le-ar putea contrazice. Dar la o privire mai atentă, au carențe de natură să submineze drepturile noastre, ale tuturor — credincioși sau necredincioși.

Subvențiile școlare

Acum, cînd multe sisteme de școlare publice au o situație atît de complicată, programele de subvenții școlare pot părea soluția magică. Prezentate atractiv ca o modalitate de a oferi o gamă mai largă de opțiuni de

învățământ, aceste programe constau din asistență financiară guvernamentală (de regulă, 2.500-5.000 \$ anual) pentru părinții care își trimit copiii la școli particulare și parohiale.

În cazul copiilor de la oraș, se pretinde că subvențiile școlare vor aduce la același nivel toți participanții și le vor oferi șanse egale de a urma școli particulare. Mai departe, se argumentează că acest sistem de subvenționare, prin concurența pe care o stimulează, forțează școlile publice să își „facă ordine în ogradă”.

Nu este așa. Programele de subvenții școlare seacă banii școlilor publice, șubrezindu-le și mai mult. Aceste programe oferă, adesea, prea puțină asistență pentru a ajuta majoritatea părinților de a-și permite să își țină copiii la școli particulare. Chiar dacă ar oferi avantajele anunțate, subvențiile școlare încalcă Constituția, periclitează existența barierei dintre biserică și stat și calcă în picioare conceptul de libertate a religiei.

Constituția și judecătorii au lăsat loc mai mult decât suficient pentru programe guvernamentale care crează, drept rezultat, avantaje indirecte organizațiilor religioase. Subvențiile școlare, însă, sînt la cu totul alt nivel de implicare: constituie un sprijin direct al statului pentru școlile religioase.

Învățămîntul pe baze religioase își are punctele sale forte. Iar cei care aleg școli religioase pentru copiii lor pot fi tentați de atracția subvențiilor de stat. Dar acolo unde intră banii statului, urmează desigur și controlul statului. Independența școlilor religioase nu poate fi decât compromisă de susținerea dolarilor guvernamentali.

Oricît de bune ar fi intențiile, ideea de bază rămîne: aceea că asistența financiară pentru școlarizare își însușește fondurile din impozite pentru a subvenționa instituțiile religioase. Curtea Supremă nu a audiat încă nici un dosar privind subvențiile școlare, dar hotărîri anterioare au eliminat orice asistență guvernamentală care întărea funcția religioasă a școlilor parohiale.

Subvențiile școlare au și efecte discriminatorii subtile. Pentru că suma alocată fiecărei persoane este atît de mică și pentru că școlile parohiale sînt, în general, considerabil mai ieftine decît alte școli particulare, un procent disproporționat de subvenții sînt dirijate spre școlile religioase. În unele zone, pînă la 80 % din banii pentru subvenții ar fi folosiți pentru școli a căror misiune centrală este îndoctrinarea religioasă. Rezultă, deci, că în unele comunități copiii care provin din minorități evreiești și alte minorități religioase vor avea mai puține opțiuni decît alții. Ei se pot trezi fără nici o altă opțiune, decît aceea de a urma cursurile unei școli publice în curs de degradare, sau ale unei școli particulare, a cărei orientare religioasă diferă de a lor.

Efectele negative ale sistemelor de subvenționare ajung chiar la rădăcinile spiritului democratic. Datorită faptului că subvențiile școlare deviază resursele din sistemul școlar public, ele epuizează substratul de toleranță. Învățămîntul particular poate avea virtuțile sale, dar toleranța nu este, în general, una dintre acestea. Școlile particulare, fie că sînt religioase sau seculare, fac deseori discriminări din orice motive. Școlile publice, pe de altă parte, sînt deschise copiilor proveniți din orice mediu rasial, religios sau economic. A întoarce spatele învățămîntului public în aceste vremuri de restriște înseamnă să se respingă un ideal al democrației cu riscul fragmentării societății.

Chiar dacă ar fi să lăsăm deoparte aceste preocupări cruciale, esența este că eficiența programelor de subvenții școlare a fost cel puțin dată peste cap. Și un exemplu în acest sens îl constituie Programul de subvenții școlare din Milwaukee, care a avut drept urmare un deficit bugetar enorm, care a făcut școlile publice să se bată pentru fonduri. Chiar și numai din aceste motive, programele de subvenții școlare au potențialul de a produce pagube ireparabile școlilor americane.

„Opțiunea filantropică”

Amenințarea la adresa separării bisericii și statului se extinde și asupra altor sfere ale politicii publice. Sub masca reformei în domeniul bunăstării, un concept cunoscut ca „Opțiunea filantropică” amestecă biserica și statul în administrarea bunăstării sociale.

Opțiunea filantropică le permite bisericilor, moscheelor și sinagogilor să participe la contractele de servicii sociale guvernamentale. Se pot, de asemenea, implica în programe ca recuperarea narcomanilor, consultanță familială, învățămînt preșcolar și hrană. Deși scopul declarat al programului este greu de criticat, motivația din subtext este discutabilă, iar metodele sînt periculoase.

Organizații religioase de tot felul sînt, deja, angajate activ în acțiuni sociale cu finanțare guvernamentală. Grupări cum sînt Filantropia Catolică, Serviciile Sociale Luterane și B'nai B'rith au o istorie îndelungată în această muncă. Dar aceste grupări ființează separat de organismele religioase care le sponsorizează.

Opțiunea filantropică elimină aceste amortizări care sînt deficitare. Tot ce mai rămîne din scutul dintre biserică și stat este promisiunea prost formulată că bisericile participante nu vor utiliza fondurile pentru „cult sectar, instruire sau prozelitism”.

Aici este problema. Dacă grupările religioase iau banii guvernamentali pe această bază, cine îi va controla și cum? În timp ce legea nu are prevederi semnificative în privința controlului, este puțin probabil ca publicul contribuabil să accepte distribuirea fondurilor de stat fără justificare contabilă. Vor face, oare, reprezentanții organelor de control ale statului vizite neanunțate sau sub acoperire la casele de cult din America ca să verifice respectarea legii? Se va simți oricare dintre noi în largul său la ideea acestei perspective?

În ceea ce îi privește pe cei suficient de prudenți ca să respecte legea: ce mai rămîne dintr-un loc de devoțiune care ține frîiele conducerii ca o expresie totală a caracterului său religios în schimbul banilor guvernamentali? Aceasta ar fi doar una din consecințele involuntare ale opțiunii filantropice.

Cealaltă extremă ar fi nu mai puțin periculoasă. Agențiile guvernamentale pot omite controlul sau îl pot administra superficial. Devoțiunea și prozelitismul sînt funcțiile de bază ale multor organisme religioase; activitatea socială este secundară. Inevitabil, vor exista cei care trec peste îngrădirile legii și folosesc finanțarea guvernamentală pentru a-și propovădui credința unui public captiv și nevoiaș — o încălcare clară a limitei constituționale dintre biserică și stat.

Opțiunea filantropică amenință aceste garanții și în alte moduri, mai puțin evidente. Legea interzice utilizarea fondurilor în scopuri de prozelitism, dar nu interzice prozelitismul în sine. Această situație deschide calea despăcării firului în patru în cele mai rafinate moduri, nefiind altceva decît o invitație pentru constrîngerea religioasă, pe de o parte, și nesfîrșite dispute juridice, pe de altă parte. Nici unul din aceste rezultate nu este bun nici pentru religie, nici pentru bunăstare.

Unul din efectele coercitive cele mai subtile ale opțiunii filantropice se manifestă prin atmosferă și localizare. Banii guvernului pot intra acum în programe administrate în termeni evident sectari. Programele privind bunăstarea pot fi conduse cu un crucifix deasupra capului sau cu expunerea Bibliei Regelui James. Activitățile pot îmbrăca orice fel de simbolism religios, cîtă vreme nu se face nici o referire directă. Dar efectul implicit este inevitabil.

Mai sînt multe alte probleme legate de opțiunea filantropică. Legea stipulează că beneficiarii de alocații au dreptul să aleagă programe pe care să nu le adminstreze biserica, dar nu există nici o prevedere prin care să le fie adus la cunoștință acest drept. În orice caz, în zonele mai puțin populate, mai izolate, este puțin probabil ca săracilor să li se ofere opțiuni alternative fezabile.

Un șuvoi de bani federali constituie o invitație la o concurență nesănătoasă între grupările religioase participante. Statele cu o credință predominantă pot fi tentate să dirijeze toată această finanțare acelei unice grupări, lăsîndu-le pe celelalte să mocnească în resentimentele. Urmărirea subvențiilor guvernamentale vor tenta organismele religioase de toate tipurile să intre în domenii ale serviciilor sociale pentru care sînt nepregătite și pentru care se desprind de funcțiile lor legitime, spirituale. Și nimeni nu poate spune ce se va întîmpla cu contribuțiile particulare, voluntare, în perspectiva finanțării guvernamentale.

Pericolul cel mai evident pe care îl prezintă programul opțiunii filantropice pentru libertățile civile este acela că acordă fonduri guvernamentale unor organisme sectare care sînt scutite de legile împotriva discriminării la angajare. Așa cum bisericile, moscheele și sinagogile pot face discriminări atunci cînd fac angajări din fondurile lor particulare, tot așa pot proceda acum și cu fondurile publice. În cazul opțiunii filantropice, banii contribuabililor vor garanta în mod manifest practicile discriminatorii la angajare.

Opțiunea filantropică est cușitul ruginit care taie în ambele direcții: cînd este administrată corect, compromite integritatea grupărilor religioase care participă la program. Dacă este prost administrată, echivalează cu o subvenționare directă a practicii sectare și a discriminării religioase. Datorită faptului că există, deja, programe mai bine proiectate pentru participarea religioasă la bunăstarea publică, opțiunea filantropică este și inutilă, și periculoasă.

Întrebări frecvente despre chestiunile legate de relația biserică-stat

Unde apare „separarea dintre biserică și stat” în Constituție?

Conceptul care se găsește în Primul Amendament, stipulează că „Congresul nu va promulga nici o lege care să înstitue respectarea vreunei religii...” Amendamentul nu conține expresia *ad litteram* „separarea bisericii și a statului”, dar acesta este înțelesul lui. Ambii arhitecți principali ai Constituției — James Madison și Thomas Jefferson — au convenit asupra acestui fapt și au folosit liber expresia.

În orice caz, „separarea bisericii și a statului” este doar o distilare utilă a intenției Constituției. Și formula „judecată dreaptă” lipsește din Constituție, dar nimeni nu neagă faptul că aceasta este un principiu american fundamental. La fel și cu „separarea bisericii și a statului”.

Oare, Jefferson nu a folosit expresia într-un context de rutină?

Cea mai cunoscută utilizare a expresiei lui Jefferson „separarea bisericii și a statului” a fost folosită într-o scrisoare care rezuma felul în care gândise el Primul Amendament. A avut însă grijă să îi dea Procurorului General scrisoarea pentru ca acesta să se uite peste ea, deoarece era destinată să semene „în rîndul oamenilor adevăruri și principii folositoare, care ar putea încolți și da rădăcini”.

Statele Unite nu au fost întemeiate ca o națiune creștină?

Unii dintre primii colonizatori europeni au venit aici ca să practice religia creștină în propriile lor interpretări, iar cele mai multe dintre primele colonii aveau religii oficiale de stat. Această practică nu a fost adoptată, însă, și la Convenția Constituțională, și orice încercare de a include recunoașterea oficială a creștinismului în Constituția Statelor Unite a fost respinsă.

Caracterul secular al noii națiuni a fost repede afirmat în Tratatul de la Tripoli (1797). Acest document, negociat pe vremea lui George Washington și semnat pe vremea lui John Adams, stipulează hotărît că „Guvernul Statelor Unite nu se întemeiază, în nici un sens, pe religia creștină”.

Nu a hotărît Curtea Supremă că Statele Unite reprezintă o națiune creștină?

Nu. O hotărîre a Curții Supreme din secolul 19 includea afirmația: „aceasta este o națiune creștină”, dar expresia era folosită *in dicta*, termen juridic care înseamnă doar o părere personală fără validarea legii. La această hotărîre s-a făcut referire o singură dată, în peste 100 de ani de alte opinii ulterioare.

Primul Amendament nu a fost menit doar să interzică existența unei biserici naționale?

Cei care au alcătuit cadrul Constituției au examinat și respins formularea Primului Amendament numai în chestiunea unei religii naționale. În plus, atât Camera Reprezentanților, cît și Senatul au respins formularea care admitea „multiple biserici” și „ne-preferențialitatea” (întemeierea mai multor religii de stat la egalitate). Curtea Supremă a emis hotărîrea că menirea Constituției este de a preveni stabilirea oricărei forme de religie de stat.

Primul Amendament nu a fost menit doar să țină guvernul departe de religie, nu și religia departe de guvern?

Fondatorii au argumentat că Primul Amendament ar apăra atît religia cît și guvernul. Madison a prevenit în mod clar împotriva influenței bisericilor puternice asupra statului. Jefferson considera că este nedemn de o religie să constrîngă credința prin puterea statului.

Interzicerea rugăciunii în școală a dus la decăderea societății?

America trece printr-o perioadă de transformări sociale fără precedent, iar noi conștientizăm evident mai multe probleme decît oricînd altcîndva. Dar dacă anumiți indicatori de sănătate socială au scăzut, alții au crescut. Este o eroare logică să pretinzi că, numai pentru că i-au urmat în timp, fiecare tendință ar rezulta din hotărîrile cu privire la rugăciunea în școală.

Mai departe, America este o țară la fel de religioasă și în prezent, ca și atunci cînd rugăciunea în școală era parte integrantă a tablei de materii din școlile publice. Nu există date care să sugereze că interzicerea rugăciunii organizate în școli ar fi dus la un declin al valorilor religioase.

Nu toate școlile publice organizau înainte de începutul anilor 1960 rugăciunea și citirea Bibliei?

Multe state au declarat astfel de practici neconstituționale cu mult înainte Curții Supreme. La începutul anilor 1960, devenise limpede că se producea o retragere intenționată a acestor practici.

Nu este umanismul secular religia oficială a școlilor publice?

Sentința repetată în tribunal a fost că interzicerea religiei oficiale de stat include „o religie a secularismului”. Ideea că neutralitatea oficială față de religie constituie un sistem de credințe propriu este o schemă propagandistică a celor care se opun separării bisericii și statului. □

Traducere de Xenia Dumitru

Anti-Defamation League este o organizație neguvernamentală fondată în 1913 de Sigmund Livingston în Statele Unite ale Americii, având ca scop lupta împotriva antisemitismului, rasismului, extremismului, promovarea libertății și toleranței religioase.

Faith and Freedom: The Case for Separation of Church and State, studiu realizat de Anti-Defamation League, preluat cu permisiunea asociației.